

В. Є. Загороднюк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики
(м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНА РОЗВІДКА ТЕМИ “ТЕЛЕБАЧЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ” (період 2003-2014 рр.)

Телебачення для дітей не є новим об'єктом для наукових досліджень, але разом з тим, цей напрям не втрачає своєї актуальності та значущості. Навіть поверховий огляд дає зрозуміти, що загалом дитяче телебачення – явище не статичне, тож маємо змогу говорити про розвиток телебачення для дитячої аудиторії та новизну наукових медійних досліджень у рамках цієї загальної об'ємної теми. У поняття “телебачення для дітей” вкладаємо усі множини його значень та виявів – це й дитячі телевізійні передачі (орієнтовані на потреби дитини-глядача); це й програми, розраховані на дитячу аудиторію (художні та документальні, мультиплікаційні/анімаційні фільми, серіали); це й спеціалізовані нішеві дитячі телеканали, в ефірі яких концентрують продукцію для дітей / про дітей, створену як фахівцями-професіоналами, так і в межах дитячих телевізійних студій та гуртків.

Об'єктом розвідки визначаємо наукові та публіцистичні роботи останніх десяти років у межах теми “телебачення для дітей”, у яких автори давали оцінку дитячому телебаченню загалом, або акцентовано – із звуженим деталізованим предметом вивчення.

До масштабних фундаментальних праць відносимо кандидатську дисертацію А. Г. Когатько (“Телебачення для дітей: теорія, історія, перспективна модель функціонування” (Москва, 2007 р.) та докторську дисертацію І. Л. Пенчук (“Телебачення для дітей в Україні: інформаційно-емоційний і змістовно-тематичний потенціал” (Запоріжжя, 2012 р.). Обидві роботи характеризуються багатоаспектним змістовим наповненням, об'ємом фактологічних даних про стадіальність розвитку, призначення та функціонування телебачення для дітей, а також систематизованим оглядом джерельної бази.

Зокрема, А. Г. Когатько у своїй праці окреслила основні етапи розвитку телебачення для дітей, описала тенденції та реалії сучасного періоду; сформувала та обґрунтувала принципи його функціонування, спираючись, перш за все, на педагогічні цілі та традиції; структурувала дитячу аудиторію відповідно до психологічних критеріїв та вікових особливостей розвитку дитини, описала портрет юного глядача. Дослідниця зосередила увагу на соціальних функціях телебачення та запропонувала оптимальну, на переконання авторки, модель мовлення для дітей – “розвивальне телебачення”. До основних принципів побудови такої моделі увійшли: робота з творчим потенціалом дитини, естетичними почуттями, мовним і образним мисленням, формуванням соціального інтелекту, навичок спілкування, духовно-моральне становлення та культурна освіта [8].

І. Л. Пенчук, у свою чергу, обґрунтувала необхідності вивчення психолого-педагогічних особливостей вікової диференціації дитячої телеаудиторії; акцентувала увагу на вияві концептуально-теоретичних засад призначення дитячого телебачення; розглянула телебачення в системі медіаосвіти, зокрема актуальні питання формування медіаграмотності та медіакомпетентності дитини засобами телебачення; окреслила тематичну спрямованість дитячих мультанімаційних серіалів, сучасні телеорієнтири дитячої аудиторії, а також результати досліджень впливу на дітей телевізійної серіальної продукції; приділила увагу освітнім телепрограмам та використанню телебачення в навчальному процесі; описала дитяче телевізійне об'єднання в контексті соціальної адаптації підлітків; дослідила питання аудіального сприйняття телевізійної інформації дитячою аудиторією; розглянула історію та перспективу розвитку жанру телевізійної вечірньої казки.

Крім того, у дисертаційному дослідженні І. Л. Пенчук послідовно, всебічно викладено передумови появи, історію становлення та розвитку телебачення для дітей в Україні, починаючи від виходу в ефір перших експериментальних передач у 1939 р. і до 2011 р. Науковець систематизувала та описала історіографію досліджень, дотичних темі, дослідила дитяче кіномистецтво та радіомовлення як передумовні складові телебачення для дітей, а також проаналізувала міжнародний досвід у створенні телевізійної продукції таких країн, як Австралія, Великобри-

танія, Індія, Німеччина, Франція, США, Японія, країни Африки та Латинської Америки).

Дані з робіт А. Г. Когатько та І. Л. Пенчук дають змогу скласти повну картину історії розвитку та становлення телебачення для дітей у період спільного минулого Росії та України як союзних республік у складі Радянського союзу, а також шляхів подальшого розвитку у часи незалежності. Огляд сучасного стану російського дитячого телебачення може бути використаний у подальших дослідженнях українськими науковцями з точки зору досвіду іноземної країни через схожість у вияві кризового стану після розпаду СРСР та повільного відродження в умовах сьогодення. Пояснюємо це тим, що державотворчі та соціальні процеси українців та росіян загалом мало чим відрізнялися. В процесі демонтажу тоталітарної системи держава все більше йшла з соціальної та культурної сфер життя суспільства. На зміну радянським цінностям прийшли ринкові, і задавати тон на телебаченні, в тому числі і на дитячому, стала комерційна ефективність і політична доцільність. Діяльність державних органів, які в радянську епоху здійснювали освітньо-виховну політику, суперечила імперативам реального життя суспільства. Соціальний контроль за життєдіяльністю дітей, їх моральним розвитком і поведінкою був значною мірою послаблений. Дитяче телебачення, що існувало як структурний підрозділ освітньо-виховної системи, було відправлено у вільне плавання. [9]

У результаті чого і науковці, і публіцисти, досліджуючи реальний стан справ, звертали увагу на занедбаний стан телебачення для дитячої аудиторії (О. Білоус, О. Бойко, Н. Данькова, М. Дорош, Ю. Єлісовенко, А. Зайцева, А. Камінська, О. Квашук, А. Кокотюха, К. Кошак, О. Невмержицька, Е. Огар, І. Пенчук, О. Петрунько, Т. Полякова, Н. Темех). Серед основних узагальнених висновків:

1. Децентралізація телемовлення в Україні призвела до того, що обсяг телемовлення для дітей значно скоротився. Вимоги про необхідний обсяг дитячого мовлення не виконуються каналами. Телевізійні власники не віддають дитячим телепрограмам вечірній прайм-тайм, ставлячи їх на 04:00-05:00 ранку, непоодинокі випадки, коли дитячі передачі транслюються в нічному кінозалі, що свідчить про маневрування (в ліцензії час виходу програм не обумовлюються, не фіксується він і в програмній концепції каналу).

2. Безсистемний характер роботи дитячого телебачення призвів до таких негативних наслідків: різке звуження тематики передач, жанрова одноманітність, зникнення програм для цілих вікових груп, практична відсутність інформаційних новин для дітей, навчальних і культурно-освітніх передач для дітей. З українського екрану майже зникли мультанімація, спеціалізовані дитячі пізнавальні передачі, дитячі телесеріали, художні та документальні фільми вітчизняного виробництва.

3. Аналіз представленості української та зарубіжної продукції на найбільших українських телеканалах свідчить, що на українську продукцію припадає найменший обсяг. Це відкриває шлях для проникнення в інформаційний простір країни чужої продукції, що пропагує свій спосіб життя та культурно-ціннісні орієнтації, негативно впливає на формування національної свідомості, вироблення громадянської позиції.

4. Позитивні тенденції простежуються лише в ефірах регіональних телерадіокомпаній – загалом тут транслюється найбільше дитячих програм (станом на 2012 рік 86% від всеукраїнського мовлення для дітей) [1; 2; 4; 5; 6; 10; 11; 14].

Висновки було узагальнено на основі наукових та публіцистичних матеріалів, що описували реалії телебачення для дітей включно до 2012-го року. І хоча ситуація на загальнонаціональних каналах суттєво не змінилася, в цілому телебачення для дітей в Україні протягом останніх двох років зробило помітний крок у своєму розвитку, адже саме 2012-й рік ознаменувався початком мовлення одразу двох спеціалізованих дитячих українських телеканалів “Піксель” (медіагрупа “Інтер”, 15.04.2012) та “ПЛЮСПЛЮС” (медіахолдинг “1+1 media”, 04.08.2012). На сьогодні, більшу частину мовлення обох каналів складають імпортовані мультфільми та анімовані продукти виробництва Бельгії, Великобританії, Італії, Іспанії, Росії, США та Франції. Основну частину контенту канали дублюють українською мовою, лише деякі з російських програм йдуть мовою оригіналу (наприклад, “Єралаш”, “Маша і ведмідь”, “Смішарики”, “Фіксики”). Телеканали готують в ефір програми власного виробництва: “ТІВІ Абетка” на “Пікселі”; “Знімала мама”, “Казка з татом”, “Корисні підказки” “Це наше і це твоє” на “ПЛЮСПЛЮС”. Частка власних програм в ефірі каналів поки залишається незначною, але тим не менш помітні по-

зитивні зрушення у цьому напрямку. Загалом в ефірі каналів "Піксель" та "ПЛЮПЛЮС" представлений якісний продукт для дитячої аудиторії, який може бути використаний з навчально-виховною, пізнавально-освітньою, соціалізуючою та розважальною метою.

Для повноти картини щодо кола дослідницьких інтересів теми "телебачення для дітей" та орієнтування у тому, наскільки на сьогоднішній день цю тему, враховуючи багатоаспектність, охоплено та досліджено, до згаданих вище праць А. Г. Когатко й І. Л. Пенчук додаємо такі дисертаційні роботи:

1. І. Пенчук (2003) [13] про функціонування регіонального телебачення і радіомовлення в контексті формування національної свідомості молоді на прикладі Запорізького регіону.

2. Н. Темех (2005) [18], у якій на підставі аналізу концептуальних та ідеологічних засад функціонування телеканалів України проаналізовано вплив телебачення на розвиток духовності молоді. Розглянуто тематику телевізійних передач, які впливають на національно-духовне становлення особистості молоді людини. Визначено шляхи підвищення мовного, світоглядно-інтелектуального, національно-громадянського, морально-духовного рівня телевізійних працівників, а також психолого-педагогічні засади створення молодіжних телевізійних програм, які сприятимуть формуванню духовних цінностей молоді.

3. С. Шумаєвої (2005) [19], у якій науковець визначила поняття "медіа-освіта", "медіа-грамотність", "візуальна грамотність", виходячи з стану та основних тенденцій розвитку мас-медійних технологій у навчальних закладах США, а також зосередила увагу на питанні соціалізації дитини засобами медіа.

4. О. Невмержицької (2006) [12] про розважальні програми телебачення як важливий чинник морального становлення підлітків. Автор визначила позитивний та негативний виховний потенціал та значущість таких програм; розробила рекомендації щодо посилення ефективності їх використання та вдосконалила методiku медіаосвіти дітей та молоді.

5. К. Кошак (2007) [11], у якій досліджено стан українського телебачення для дітей і юнацтва на прикладі роботи загальнонаціональних, міжрегіональних і місцевих каналів. Висвітлено концептуальні засади, ефірні традиції та принципи створення телепрограм для дитячо-юнацької аудиторії; систематизовано функції телепрограм для дітей; запропоновано мінімізацію патогенного впливу телебачення через посилення виховної функції та медіаосвіту, телепрограми для дітей та юнацтва проаналізовано в ракурсі типології та жанрів, а також автором запропоновано методiku створення телевізійної продукції для дітей.

6. О. Кващук (2008) [7], що присвячена вивченню психологічних чинників впливу телебачення на становлення моральної свідомості молодших школярів та експериментальному апробуванню моделі медіаосвітньої програми.

7. А. Сафаряна (2008) [16], де телебачення розглядається як інститут соціалізації і джерело соціокультурних образів для молоді.

8. О. Петрунько (2010) [15] про соціалізацію дитини в агресивному медіа середовищі. Автором розроблено концепцію медіасоціалізації як "викривленої" соціалізації (соціалізації з медіа замість соціалізації з дорослими, ранньої вимушеної самосоціалізації) в умовах надмірного, нерозбірливого і неконтрольованого споживання медіа дітьми; показано, що найімовірнішими ризиками медіасоціалізації є медіадепривація (вторинна депривація вікових потреб дітей через надмірне захоплення медіа), формування візуального типу мислення та конструювання медійної картини світу. З'ясовано умови, за яких ресурсно-захисний потенціал агресивного медіасередовища істотно послаблюється, а ризики перебування дітей у ньому стають найбільш імовірними. А також визначено шляхи оптимізації соціалізаційного потенціалу медіа суспільства.

9. С. Сургай (2010) [17] про естетичне виховання студентської молоді засобами масової інформації. У роботі розглянуто як позитивний, так і негативний потенціал ЗМІ в естетичному вихованні студентів, розроблено педагогічні технології естетичного виховання засобами масової інформації, визначені умови підвищення виховної ефективності ЗМІ у цьому процесі.

10. О. Білоус (2013) [3], у якій досліджено регіональне телебачення України в контексті національно-патріотичного виховання дітей. Розроблено принципи довіри до слова і зображення в ефірі, шани і поваги до розмаїття культур, міжнародної толерантності, яка визначається піклуванням про захист життєво важливих цінностей для розвитку і утвердження національної, соборної, демократичної, правової Української держави. Науковець розширила традиційний комунікативний цикл, функціо-

нування якого в педагогічному, психологічному, соціокультурному середовищі набуло такого змісту: “комунікатор – повідомлення – юний реципієнт – батьки і вчителі”.

Крім представлення результатів досліджень у кандидатських та докторських дисертаціях, багатоаспектна тема “телебачення для дітей” знаходить свій вияв у значній кількості наукових і публіцистичних статей, а також виступах на конференціях, семінарах, симпозіумах, форумах як молодих, так і досвідчених науковців. Так, наприклад, В. Архипцева, Д. Жукова, В. Костилова, О. Косюк, Т. Корнеєва у своїх статтях пишуть про телебачення і дітей в умовах інформаційної доби, про проблеми та можливості телебачення для дітей; В. Зайцев визначає роль телебачення у сімейному вихованні; Т. Полякова продовжує аналіз передач для дітей та юнацтва на регіональному телебаченні; О. Хмельницька досліджує вплив екранної агресії у підлітковому середовищі; О. Бойко, Е. Огар, О. Лаврик занепокоєні можливістю деструктивного впливу телебачення на дитину-глядача; А. Маченін досліджує освітньо-виховні можливості сучасного телебачення; О. Шелест звертає увагу на роль та специфіку молодіжної передачі як частини науково-популярного мовлення; В. Ткач вивчає вплив мультфільмів на соціалізацію дітей; А. Зайцева, А. Камінська, І. Климович, Н. Матвеева, К. Покляцька, Л. Романова розглядають морально-виховні можливості телебачення, а також його вплив на ціннісні орієнтації дитячої аудиторії, Ю. Єлісовенко пише про реалії та перспективи дитячого телебачення в Україні, Н. Данькова, М. Дорош, А. Кокотюха спостерігають за розвитком телебачення для дитячої аудиторії в Україні, аналізують діяльність телевізійних мовників та прогнозують шляхи розвитку дитячих редакцій на телебаченні; В. Загороднюк досліджує практику спеціалізованих дитячих каналів “Піксель” та “ПЛЮ-СПЛЮС”, аналізує ефірне наповнення цих каналів за функціональним спрямуванням.

Основний потік досліджень носить теоретико-методичний характер. У них на основі широкого узагальнення практичного матеріалу розглядаються сучасний зміст, форми і методи роботи телебачення для дітей, даються рекомендації, пов'язані з підвищенням ефективності цієї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О. Діти – найвимогливіша й найбеззахисніша телевізійна аудиторія [Електронний ресурс] / О. Білоус // Телевізійна та радіожурналістика. – Львів, 2005. – Вип. 6. – Режим доступу : <http://journal.lnu.edu.ua/vypusk6/end4.htm>
2. Білоус О. Підлітки в полоні телеекрана / О. Білоус // Телевізійна й радіожурналістика. – Львів, 2007. – Вип. 7. – С. 93–101.
3. Білоус О. М. Регіональне телебачення України в контексті національно-патріотичного виховання дітей: концепція, принципи, тематика : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.04 / О. М. Білоус. – Київ, 2013. – 19 с.
4. Данькова Н. Дитячі програми в очікуванні громадського телерадіомовлення [Електронний ресурс] / Н. Данькова // Телекритика. – 2011. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/telebachennya/2011-06-03/63363>
5. Дорош М. Європейський “телегід” для дитячого телебачення [Електронний ресурс] / М. Дорош // MediaSapiens. – 2011. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-rinok/regulyvannya/nacrada/>
6. Єлісовенко Ю. П. Реалії та перспективи становлення дитячого телебачення в Україні / Ю. П. Єлісовенко // Журналістика : науковий збірник / за ред. Н. Сидоренко. – К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – Вип. 11 (36). – С. 31
7. Квашук О. В. Психологічні чинники впливу телебачення на становлення моральної свідомості молодших школярів [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. В. Квашук ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2008. – 204 с.
8. Когатько А. Г. Телевидение для детей: теория, история, перспективная модель функционирования : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10 / А. Г. Когатько. – М., 2007. – 246 с.
9. Когатько А. Г. Что нам стоит ТВ построить [Электронный ресурс] / А. Г. Когатько // Школа журналистики “Start”. – 2013. – Режим доступа: <http://start-school.ru/2013-05-10-anna-kogatko-cto-nam-stoit-tv-postroi/>
10. Кокотюха А. Дитяче мовлення: загублені в ефірі [Електронний ресурс] / А. Кокотюха // Телекритика. – 2012. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/kokotuha/2012-02-17/69545>
11. Кошак К. О. Українські телепрограми для дітей та юнацтва: концептуальні засади [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / К. О. Кошак ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 240 с.
12. Невмержицька О. В. Розважальні програми центральних каналів телебачення України як чинник морального виховання підлітків [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / О. В. Невмержицька ; Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2006. – 254 с.
13. Пенчук І. Л. Регіональне телебачення і радіомовлення у контексті формування національної свідо-

мости молоді [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / І. Л. Пенчук ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2003. – 243 с.

14. Пенчук І. Л. Телебачення для дітей в Україні: інформаційно-емоційний і змістовно-тематичний потенціал [Текст] : дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / І. Л. Пенчук ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – 423 с.

15. Петрунько О. В. Соціалізація дитини в агресивному медіасередовищі [Текст] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / О. В. Петрунько ; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2010. – 470 с.

16. Сафарян А. В. Стили жизни молодежи как целевой аудитории телевидения : дисс. ... канд. социол. наук : 22.00.04 / А. В. Сафарян ; Моск. гуманитар. ун-т. – Москва, 2008. – 152 с.

17. Сургай С. О. Естетичне виховання студентської молоді засобами масової інформації [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / С. О. Сургай ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – 20 с.

18. Темех Н. Д. Українське телебачення і проблеми формування духовності молоді [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Н. Д. Темех ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 206 с.

19. Шумаєва С. П. Розвиток мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США [Текст] : дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / С. П. Шумаєва ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2005. – 235 с.

А. П. Захарченко

Інститут журналістики
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
(м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ БЛОГІВ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН З ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Методика викладання медійної і, зокрема, журналістської майстерності дає найкращі результати в умовах, коли передбачає творчий підхід, що ставить за мету виховання у студентів навичок практичної роботи в умовах, наближених до реальних комунікативних ситуацій. Водночас, упродовж усього періоду незалежності України, звучать нарікання на недостатню креативність та ефективність журналістської освіти у нашій державі. При чому про це говорять не лише представники молодого покоління викладачів [2], але й корифеї журналістської освіти [3], що якнайкраще свідчить про актуальність нашого дослідження.

Одним із кращих способів розкриття практичної спрямованості навчання є проектний метод, який розвинувся на початку ХХ століття у США і швидко переріс із царини професійно-технічної освіти в загальний метод навчання [4, 108]. Педагогічна енциклопедія минулого століття визначає його, як «систему навчання, за якої учні здобувають знання у процесі планування і виконання практичних завдань» [5, с.806]. Традиційно в українській журналістській освіті проектний метод використовувався у такому форматі: студенти колективно, малими групами або поодиноці робили газету, радіопрограму, телесюжет або інший необхідний журналістський продукт, який від самого початку не планувалося пропонувати широкій аудиторії. Однак це не завжди давало позитивні результати, адже студентів у такому випадку зазвичай достатньо формально виконати поставлені викладачем вимоги, не дбаючи про те, як фінальний документ буде сприйматися реципієнтом.

Додатковий імпульс для застосування проектного методу було отримано з розвитком інформаційних технологій. В цей час, зокрема, виникла така модифікація методу, як веб-квести – спеціально розроблені освітні веб-сайти, що використовуються учнями для виконання певних завдань [1]. Уперше ця модель проектної діяльності була представлена викладачем університету Сан-Дієго (США) Берні Доджем і Томом Марчем 1995 року. Пізніше перший із цих дослідників навіть поставив цей напрям на комерційну основу, відкривши спеціальний сервісний сайт, що допомагає створити веб-квести без знання технологій веб-дизайну [8]. Іншим поширеним напрямом використання проектного методу навчання у мережі Інтернет є участь у повноцінній, не модельній інтернет-комунікації з акцентом на навичках, які треба розвинути в рамках навчального курсу. Так, зокрема, для вивчення іноземних мов студентам пропонується вести особисті блоги цими мовами. Такий підхід має ряд переваг: позитивне ставлення студентів до блогів, їхня старанність у створенні сайтів, можливість читати думки та спостереження інших учасників та висловлювати свої, наявність зворотного зв'язку від студентів [8]. При застосуванні цього підходу перед викладачем постає проблема адекватного оцінювання студента. Зокрема, Аарон